

Відділ культури і туризму
виконавчого комітету Славутицької міської ради
Славутицька міська централізована
бібліотечна система

„Інтелігент з діда-прадіда”

До 120-річчя з дня народження

М. Булгакова

Бібліографічний покажчик

Славутич

2011

Даний бібліографічний покажчик підготовлений відділом бібліотечно-бібліографічного обслуговування Загальноміського бібліотечно-інформаційного центру м. Славутича.

Видання присвячене відзначенню у 2011 році 120-річчя від дня народження Михайла Опанасовича Булгакова – російського прозаїка, драматурга, одного із найвизначніших авторів радянської літератури.

Покажчик містить біографію, публікації про твори письменника, видання та статті про його життя і творчість, розробки уроків, позакласних заходів, сценаріїв, інтернет-ресурси про життя і творчість М. Булгакова.

Матеріал розміщений за розділами в алфавітному порядку.

Посібник розраховано на широке коло читачів.

Укладачі:

Панова Л.І., Соловйова Л.О.,
Янченко О.О.

Комп'ютерний
набір:

Соловйова Л.О.

Відповідальна
за випуск:

Портная Н.В.

Булгаков — письменник «Божою милістю», письменник з таємницею, і загадкою. Такий він і як особистість.
Віктор БАЛАН (Нью-Джерсі)

Біографія Майстра

В сім'ї було семеро дітей: Михайло (1891—1940), Віра (1892—1972), Надія (1893—1971), Варвара (1895—1954), Микола (1898—1966), Іван (1900—1969) та Олена (1902—1954).

Сім'я доцента Київської духовної академії Опанаса Івановича Булгакова(1859-1907) та його дружини Варвари Михайлівни (1869-1922) оселилася на Воздвиженській вулиці, в будинку Матвія Бутовського, священика Хрестовоздвиженської церкви.

Михайло Булгаков народився 3 (15) травня 1891 р і був першою дитиною у сім'ї. Два тижні він був «Богданом» (так називали нехрещених немовлят). Матвій Бутовський охрестив хлопчика Михайлом. Хрещеними батьками були Микола Петров, професор духовної академії, один із перших академіків Всеукраїнської академії наук, й Олімпіада Ферापонтівна Булгакова, бабуся. Опанас Іванович теж був первістком у великій сім'ї (11 дітей), його теж хрестила бабуся. Батько Булгакова помер від тієї ж хвороби, що й згодом його син, – нефросклерозу, в березні.

Перше оповідання «Пригоди Світлани» було написане, коли автору виповнилося сім років. Того року в сім'ї з'явився ще один хлопчик – Микола (1898), а до нього – три сестри: Віра (1892), Надія (1893) і Варвара (1895). У 1900 р. народився Іван, а через два роки – Олена (Льоля).

Сім'я часто змінювала адреси в пошуках зручніших квартир: Госпітальна, Волоська, Діонісівський провулок, Кудрявська вулиця та інші.

Навчання у гімназії

На рубежі століть відбулися дві події – Михайло вступив до гімназії, і родина придбала дві

десятини землі в селищі Буча. Був збудований дім на п'ять кімнат і дві веранди.

Професорські діти на власну втіху і подив сусідів бігали по дачі босоніж. Сюди часто приїжджали друзі й родичі, знайомі Булгакових. У Бучі був театр, де на сцені виступали Михайло й Віра Булгакови під псевдонімами «Агарін» і «Неверова». За сценаріями Михайлика розігрувалися домашні інтермедії та вистави.

Булгаков-гімназист, 1908 р. Одне з найбільших захоплень Михайла в юності було ентомологія – збирання метеликів, були там і рідкісні екземпляри. 1919 р. він віддав її Київському університетові. Єдиний власний – у Бучі – будинок згорів у 1918 р.

1906 р. Сім'я Булгакових переїжджає в будинок №13 по Андріївському узвозу, де пройшли останній період дитинства Михайла Опанасовича. Проте персонажі твору «Біла гвардія» жили на Олексіївському узвозі.

До 1919 р. життя Булгакових пов'язане з цим будинком, що змінював власників, але не мешканців другого поверху, родину професора Булгакова.

Період Української Революції

По закінченні гімназії професію лікаря Михайло обрав цілком свідомо. З шести братів матері троє (Василь, Михайло, Микола) були лікарями, а з боку батька лікарем був Ферапонт Булгаков. Другом сім'ї був лікар Іван Воскресенський (за нього після смерті чоловіка вийшла заміж Варвара Михайлівна). В автобіографії 1924 р. Булгаков напише: «Учився в Києві й у 1916 р. закінчив медичний факультет університету, одержавши звання лікаря з відзнакою».

Роки творчості

Булгаков працював у військових госпіталях у Кам'янці-Подільському й Чернівцях, потім, після призову, «ратник ополчення II розряду» одержав призначення до Смоленської губернії. Менш ніж за рік юний лікар амбулаторно прийняв 15361 пацієнта. В оповіданні «Зникле око» він трохи змінив цифру – 15613, а в оповіданні «Хуртовина» написав: «...прославився настільки, що під вагою своєї слави ледве не загинув. До мене на прийом торованим санним шляхом почали їздити сто чоловік селян на день».

У березні 1918 р. Булгаков із дружиною повернувся до Києва, на Андріївський узвіз, 13. «За підрахунком киян, у них було вісімнадцять переворотів. Я точно можу повідомити, що їх було чотирнадцять, причому десять із них я особисто пережив», – писав Булгаков у нарисі «Київ-місто». Кожна «нова» влада, яка затримувалася в Києві на певний час, вивісивши свій прапор на Думі, на Хрещатику, оголошувала «свою» мобілізацію. «За що ти караєш мене, доле?! Чому я не народився сто років тому? Або ще ліпше: через сто років. А ще ліпше, якби зовсім не народився. Згасла зелена лампа. Стріляють у провулку. Мене мобілізувала п'ята за ліком влада», – читаємо в «Незвичайних пригодах лікаря». «Над Дніпром з грішною і покривавленою і сніжною землею підіймався у чорну, темну вись північний хрест Володимира. Здалля здавалося, що поперечна перекладина зникла – злилася з вертикаллю, і від того хрест перетворився на погрозливиий гострий меч. Але він не страшний. Все пройде. Страждання, муки, кров, голод і мор. Меч зникне, а от зірки залишаться, коли і тіні наших тіл і діл не залишаться на землі. Нема жодної людини, яка б цього не знала. Так чому ж ми не хочемо звернути свій погляд на них? Чому?» – ці гіркі рядки напише Булгаков у романі «Біла гвардія». Дослідники довго сперечалися, коли саае – в серпні чи вересні 1919-го (за білих чи за червоних) – письменник покинув Київ. Коли встановили дату (30 серпня за старим – 12 вересня за новим стилем), питання це вже не було актуальним.

1921 року, після двох років роботи в газетах і театрах Грозного та Владикавказу, Булгаков на кілька днів приїхав до Києва, на Андріївський узвіз, але вже в будинок не № 13, а № 38, до І. Воскресенського, де колись наймав кімнату з молодою дружиною. Звідси він їде до Москви й через півтора місяця напише в листі: «Шлях пошуків роботи й фах, намічені мною ще в Києві, виявилися цілком правильними. За іншим фахом працювати не можна. Це означало б у кращому випадку голодування. Серед загиблих бути не бажаю». А в постскрипті додасть: «Найприємнішим моїм спогадом за останній час є – вгадайте, що? – як я спав у Вас на дивані і пив чай із французькими булочками. Дорого б заплатив, щоб хоч на два дні знову так лягти, напившись чаю, і ні про що не думати. Так сильно втомився». Він начебто забув (чи намагався забути) написані й надруковані два роки тому слова у «Прийдешніх перспективах»: «Ті, хто скаржаться на «втому», на жаль, розчаруються. Бо їм доведеться «втомитися» ще більше. Треба буде платити за минуле

неймовірною працею, суворою бідністю життя. Платити і в переносному, і в буквальному значенні слова».

«Якось уночі 1919 р., глухої осені, їдучи в розхлябаному поїзді, при світлі свічки, вставленої у пляшку з-під гасу, написав перше маленьке оповідання». Такий ліричний опис письменницького дебюту в «Автобіографії» надовго затушовував дату публікації оповідання за підписом «М. Б.» в газеті «Грозний».

За кілька місяців до того, як перші 13 глав роману «Біла гвардія» будуть надруковані в журналі «Росія», Булгаков признається: «Рік писав роман «Біла гвардія». Роман цей я люблю понад усі інші мої речі» (повністю роман було надруковано аж 1966 р., коли в журналі «Москва» побачив світ інший роман – «Майстер і Маргарита»).

Роман помітили, але були нападки критиків – здебільшого на п'єсу за романом, поставлену в Московському художньому театрі й названу без згоди автора «Дні Турбіних». Певний час у різних театрах (зокрема й київських) ідуть не лише «Дні Турбіних», а й «Зойчина квартира», О. Таїров ставить у Московському камерному театрі «Багряний острів». У рік «великого перелому» всі п'єси Булгакова зі сцени було знято (не друкують уже два роки). Письменник звертається з листом до уряду СРСР наприкінці березня 1930-го: «... всі мої твори були заборонені». Йому не доведеться побачити своїх книг і п'єс. «Біг» починали репетирувати кілька разів, проте домогтися постановки зміг лише Микола Черкасов на початку 60-х. «Мольєр» («Кабала святош») після п'яти років репетицій і семи вистав був заборонений і знятий. Звісно, заборона стосувалася театрів СРСР, а за кордоном п'єси ставилися з успіхом (у Парижі йшла «Зойчина квартира», в Англії, як і в США, двічі ставили «Білу гвардію»). В альбомі критичних вирізок, складеному письменником, було 298 ворожо-лайливих рецензій і тільки три – схвальні. Кількість негативних відгуків збільшилася навіть після смерті автора, а схвальні найчастіше були лише усними, розуміння ж не було ні з боку білих, ні з боку червоних. По-справжньому оцінив «Білу гвардію» лише М. Волошин: «... як дебют письменника-початківця її можна порівняти тільки з дебютами Достоевського й Толстого».

В епістолярній спадщині письменника (не зібраній повністю й досі) серед послань до трьох десятків адресатів варто виділити «особливі» – листи до брата Миколи, який опинився разом із молодшим – Іваном – у Парижі. В них старший, окрім іншого, ніби «програвав», приміряв для себе долю молодших – емігрантів. Після арешту рукопису «Собачого

серця» і щоденника, названого «Під п'ятою», інших щоденників Булгаков не вів (відібраний він зміг дістати назад і спалив; копії щоденника були знайдені в архівах КДБ і обнародовані після публікації «найзабороненішого» твору – «третьої повісті» – «Собачого серця»). В одному з листів до Парижа братові: «Вивернуті мої очі на фотографії, яка додається, покажуть тобі, що знімав нас вуличний, дуже симпатичний фотограф. Ми в зелені. Це зелень моєї батьківщини. Це ми в Києві, на Володимирській гірці, у серпні 1934 року».

Через півтора року – у вересні 1933-го – почала вести записи Олена Сергіївна Булгакова, хранителька й перший публікатор спадщини письменника, «Маргарита» в уявленні першого покоління читачів роману... Йй Булгаков присвятив повість «Таємному другові», із котрої потім почав вимальовуватися «Театральний роман» («Записки небіжчика»), Олена Сергіївна розповідала, що в другій, ненаписаній, але розказаній їй частині роману, дія мала відбуватися в Києві і що «М. О.» (так вона його зазвичай називала у своєму щоденнику) навіть руки потирав від задоволення, що писатиме про рідне місто. І ще один особливий адресат, від нього відповіді Булгаков не дочекався, хоч один раз говорив із ним по телефону (той подзвонив сам), – Сталін. 15 разів генсек дивився «Дні Турбіних». Остання п'єса драматурга «Батум», присвячена юності Сталіна, розділила долю попередніх – вона ніколи не побачила сцени. Єдина спроба була у МХАТі (ім. Горького, вже після «поділу» театру), але пройшла тільки генеральна репетиція...

Булгаков сам поставив собі діагноз. Як лікар, він розумів, що жити йому лишилося недовго. І до останніх днів диктував дружині правки роману «Майстер і Маргарита», який розпочав писати ще у 1928 р.

Відомо шість редакцій цього роману. Спершу М. Булгаков хотів написати «роман про диявола» – сатиричну фантазмагорію з вставною новелою про Христа і Пілата. Варіанти назв роману були такі: «Чорний маг», «Копито інженера», «Жонглер з копитом», «Син В(...)», «Гастроль (Воланда)», «Інженер з копитом» тощо. У 1931—1932 рр. у роман увійшли образи майстра і Маргарити, а в 1937—1938 рр. з'явилася остаточна назва – «Майстер і Маргарита».

У творі порушуються найважливіші моральні й філософські проблеми: свобода і насильство, художник і влада, сенс буття людини, духовна сутність світу, кохання, призначення особистості та вибір її позиції.

Письменник також висміює бажання людей до легкої наживи. Це добре видно в епізоді, де описується виступ Воланда з його свитою у вар'єте.

Булгакову сумно, що такі талановиті особистості, як Майстер, не можуть реалізувати свої творчі здібності, їхні твори не сприймаються належно. Та, навпаки, цінуються такі «митці», як Іван Бездомний та його друзі, такі ж «митці» з «МАССОЛПТу», які понад усе хочуть заволодіти жаданим членським квитком, який дає багато привілеїв. Булгаков вважає, що мистецтво і культура не можуть бути на належному рівні за таких обставин. Він сподівається, що ситуація зміниться. Письменник вважає, що людина здатна зробити правильний вибір і зайняти відповідну позицію. Це видно на прикладі Івана Бездомного. Він розуміє, що поет з нього аж ніякий і знаходить своє призначення у вивченні стародавньої історії.

Булгаков заострює увагу на особистості Понтія Пілата, людини, наділеної владою, силою, розумом. За маскою жорстокості, байдужості, відчуження ховається людина, здатна страждати й співчувати. Він розуміє, що засуджений до страти Ісус ні в чому не винний, та в нього не вистачає сили і мужності скасувати волю Синедріону та чисельного натовпу неосвічених жорстоких людей. Булгаков вважає, що людина ніколи не повинна зраджувати своїм принципам і робити неправильні вчинки за бажанням інших людей. Зрадивши своїм принципам, Понтій Пілат все життя жалкував про скоєне, ніс тягар у душі.

Письменник порушує також проблеми хабарництва, пияцтва, нечесності, неосвіченості, боягузтва, фальші почуттів та багато інших. Булгаков показав недоліки тогочасного суспільства і кожної людини, які є і зараз, і, напевне, будуть у майбутньому суспільстві.

Відкритий у жовтні 2007 року пам'ятник М. Булгакову біля його будинку-музею у Києві

Драматичною була доля його творів. Але він, «як ніхто, жартував», і радість буття, всупереч усьому, передається його читачам.

Київ і Україна у житті і творах Булгакова

Як митець і мислитель, М. Булгаков перебував під значним впливом творчості полтавця Миколи Гоголя та філософа Григорія Сковороди.

Київ займав особливе місце в житті та творчості письменника. Про це він сказав у ліричному нарисі «Київ-місто». Андріївський узвіз, 13, де впродовж тривалого часу мешкала родина Булгакова, і де відбувалася дія «Білої гвардії» та «Днів Турбіних», перетворено на літературно-меморіальний музей, відомий в Європі.

Час все розставив по своїх місцях, підтвердив слова «Рукописи не горять». Понині звать його люди Майстром, шанують за незламний дух свободи і правди в роки тяжкої диктатури, пам'ятають його як людину, яка розповіла світові про свою любов до міста, пронесену через все життя.

Непростим було повернення Булгакова до читачів, непростим було й відкриття музею в Києві, першого і колись єдиного у світі. У Дім Турбіних, «відкритий» Віктором Некрасовим на Андріївському узвозі, приїжджають ті, хто вивчає, перекладає, читає Булгакова, із різних міст, сіл і країн. Батьки приводять сюди дітей, а діти — батьків. Рідне місто склало шану письменникові... «Київ у Булгакова не в зображенні рідного міста, не в назвах київських реалій... Його модель світу була киевоцентричною. Він, якщо можна так висловитися, мислив Києвом», — скаже в книзі «Майстер і Місто» Мирон Петровський.

«Ах, які зірки в Україні. От майже сім років живу в Москві, а все ж таки тягне мене на батьківщину. Серце щемить, хочеться іноді болісно в поїзд... і туди. Знову побачити яри, занесені снігом, Дніпро... Немає красивішого міста на світі, ніж Київ», — скаже в оповіданні «Я убив» доктор Яшвін, у якому легко згадати автора (українське «я ж він»).

Твори М. Булгакова

Булгаков М.А. Собрание сочинений. В 5-ти т. Т.1. Записки юного врача; Белая гвардия; Рассказы; Записки на манжетах / Редкол.: Г.Гоц, А.Караганов, В.Лакшин и др.; Вступ. статья В.Лакшина; Подгот. текста М.Чудаковой; Комментар. Я.Лурье, А.Рогинского («Белая гвардия»), М.Чудаковой. — М.:Худож. лит., 1989. — 623с.,ил.

Булгаков М.А. Собрание сочинений. В 5-ти т. Т.2. Дьяволиада; Роковые яйца; Собачье сердце; Рассказы; Фейлетоны / Редкол.: Г.Гоц, А.Караганов, В.Лакшин и др.; Подгот. текста и коммент. В.Гудковой и Л.Фиалковой. — М.: Худож. лит., 1992. — 751с.

Булгаков М.А. Собрание сочинений. В 5-ти т. Т.3. Пьесы / Редкол. Г.Гоц, А.Караганов, В.Лакшин и др.; Сост. А.Нинова; Статья-послел. А.Смелянского; Подгот. текста и коммент. В.Гудковой, И.Ерыкаловой, Е.Кухты и др. — М.: Худож. лит., 1990. — 703с., ил.

Булгаков М.А. Собрание сочинений. В 5-ти т. Т.4. Пьесы; Жизнь господина де Мольера; Записки покойника / Редкол.: Г.Гоц, А.Караганов, В.Лакшин и др.; Сост. А.Нинов;

Подгот. текстов и коммент. Е.Кухты и др. — М.: Худож. лит., 1990. — 686 с., ил.

Булгаков М.А. Собрание сочинений. В 5-ти т. Т.5. Мастер и Маргарита; Письма / Редкол.: Г. Гоц, А. Караганов, В. Лакшин и др.; Подгот. текстов Л. Яновской, В. Гудковой, Е. Земской; Комментар. Г.Лескиса, В.Гудковой, Е.Земской. - М.: Худож.лит., 1990. — 734 с., ил.

Булгаков М.А. Избранные произведения: В 2 т. Т.1: Белая гвардия: Роман; Рассказы, повести; Из автобиографической прозы. — К.: Дніпро, 1989. - 766 с.

Булгаков М.А. Избранные произведения: В 2 т.Т.2: Романы. – К.: Дніпро, 1989. - 749 с.

Булгаков М.А. Избранные произведения.- К.: Дніпро, 1990. –703 с.

Булгаков М.А. Избранное. - М.: Худож. лит., 1988. – 480 с.

Булгаков М.А. Багровый остров: Ранняя сатирическая проза. –М.: Худож.лит., 1990. – 479 с.

Булгаков М.А. Белая гвардия; Жизнь господина де Мольера; Рассказы. – М.: Правда, 1989. – 576 с., ил.

Булгаков М.А. Жизнь господина де Мольера. – М.: Молодая гвардия, 1962. – 240 с.:ил.

Булгаков М.А. Записки юного врача: Сборник. – К.: Либідь-ІСА, 1995. – 304 с.

Булгаков М.О. Мастер і Маргарита: Роман. – Харків: Фолю, 2006. – 415 с. – (Б-ка світової літ-ри).

Булгаков М.О. Мастер і Маргарита: Роман. – Львів: Кальварія, 2006. – 432 с.

Булгаков М.А. Мастер и Маргарита: Роман. – М.: Высшая школа, 1989. – 559 с.

Булгаков М.А. Мастер и Маргарита: Роман. – М.: Худож. лит, 1988. – 384 с. – (Классики и современники. Сов. литература).

Булгаков М.А. Мастер и Маргарита: Роман. – М.: Худож. лит., 1988. – 399 с. – (Б-ка советского романа).

Булгаков М. Мастер і Маргарита: Скорочено //Є. Волощук Зарубіжна література: Хрестоматія-посібник для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. - К.: Генеза, 2006. - С. 207-271.

Булгаков М. Мастер і Маргарита: Скорочено // Зарубіжна література: Посібник-хрестоматія. 11 клас /Упорядники Г. Безкоровайний, Б. Щавурський. - Тернопіль: Навч. книга-Богдан, 2003. - С. 237-316.

Булгаков М. Мастер і Маргарита: Скорочено // Зарубіжна література. Стислий виклад змісту всіх творів за новою шкільною програмою. 10-11 кл. /Автор-упорядник І. Столій. - Харків: Веста: Ранок, 2008. - С. 376-443. - (Дайджест).

Булгаков М.А. Пьесы 1920-х годов. –Л.: «Искусство»,1990.–591 с.

Булгаков М.А. Театральный роман; Мастер и Маргарита: Романы. – К.: Богдана, 1993. – 512 с.

Булгаков М.А. Ханский огонь: Повести и рассказы. – М.: Худож. лит., 1988. – 240 с.

Життя і творчість М. Булгакова

Про відзначення 120-річчя з дня народження видатного письменника Михайла Булгакова: Постанова Верховної Ради України від 18 березня 2011 р. № 3168-VI // Голос України. - 2011. - 29 березня. - С. 3. //Уряд.кур`єр. - 2011. - 31 березня. - С. 10.

Астахин Л. О загадочных персонажах и тайнах в романе М.А. Булгакова «Мастер и Маргарита»: Опыт их прочтения в соотнесенности с историческими событиями и прототипами // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. - 2009. - № 9. - С. 56-59.

Барков А. Тайны романа «Мастер и Маргарита» и его автора // Радуга. – 1995. - №7. – С. 124-150.

Боборыкин В.Г. Михаил Булгаков: Кн. для учащихся ст. классов.- М.: Просвещение, 1991. - 208 с. - (Биография писателя).

Богданов Н. Киевские реминисценции в «Московском» творчестве Михаила Булгакова // Литература в школе. - 2007. - № 8. - С. 15-16.

Богданов Н. «Пятое измерение» Михаила Булгакова // Литература в школе. - 2004. - № 8. - С. 13-16.

Богданова О. Интерпретация текста романа М. Булгакова «Белая гвардия» // Литература в школе.- 1998. - № 2. – С. 125.

Бузник В. Возвращение к себе: О романе М. Булгакова «Белая гвардия» // Литература в школе. 1998. - № 1. – С. 43.

Булгаков Михаил Афанасьевич // Энциклопедия для детей. Т. 9. Русская литература. Ч. 2. XX век / Глав. ред. М.Д. Аксёнова. - М.: Аванта +, 1999. - С. 313-323.

Васильева Е.К., Пернатъев Ю.С. Михаил Афанасьевич Булгаков // Васильева Е.К., Пернатъев Ю.С. 100 знаменитых писателей. - Харків: Фоліо, 2006. - (100 знаменитых).

Великанова Н.В. Особенности сатиры М. Булгакова: Повесть «Собачье сердце» // Литература в школе. – 1995. - № 6. – С. 42.

Виленский Ю.Г. Доктор Булгаков: Монография. – К.: Здоров'я, 1991. - 245 с.

Волощук Є. Михайло Булгаков // Волощук Є. Зарубіжна література: Хрестоматія-посібник для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. - К.: Генеза, 2006. - С. 203-206.

Вулис А. Роман М.Булгакова «Мастер и Маргарита». – М.: Худож. лит., 1991. – 222с.

Гладышев В.В. «Чудовищная история», или Что сделала революция из «милейшего пса»: Изучение повести М. Булгакова «Собачье сердце» // Відродження. – 1995. - №8. – С.19 – 23.

Голтвеницька М.В. Диявол і його почт у романі М. Булгакова «Майстер і Маргарита» // Зарубіжна літ-ра в школі. - 2006. - № 19. - С. 25-36.

Гудкова В. Михаил Булгаков: расширение круга // Дружба народов. – 1991. - №5. – С.262.

Джалагония В. Мастер и его великий роман: М. Булгаков «Мастер и Маргарита» // Эхо планеты. - 2006. - № 47. - С. 26-31.

Дневник Елены Булгаковой / Гос. б-ка СССР им. В.И. Ленина. - М.: Кн. палата, 1990. - 400 с. - (Из рукописного наследия).

Дырдова М.С. «Это он, король драматургии»: Булгаков М. «Жизнь господина де Мольера» в 9 классе // Литература в школе. – 1995. - № 6. – С. 88.

Ермолинский С. Михаил Булгаков // Ермолинский С. Из записок разных лет. - М.: Искусство, 1990. - С. 17-232.

Жданова В. «Все обращалось к его славе...»: Пушкин в романе М.А.Булгакова «Мастер и Маргарита» // Наш современник. – 2003. - №6. – С. 251-271.

Каман Э. Жанр романа Мастера: М. Булгаков // Литература. – 1997. - № 36. – С. 10.

Каман Э. Проблема традиций в романе М.Булгакова «Белая гвардия» // Литература. – 1997. - № 23. – С. 2.

Булгакова «Белая гвардия» // Литература. – 1997. - №23. – С.2.

Камахина Т.В. Эксперимент профессора Преображенского: «Собачье сердце» М.А.Булгакова // Литература в школе. – 2002. - № 7. – С. 32-34.

Карсалова Е.В. Совесть, истина, человечность...: Роман М.А. Булгакова «Мастер и Маргарита» в выпускном классе // Литература в школе. – 1994 - № 1. – С. 72-79.

Карусель В. Мастер: жизнь вне компромисса. М. Булгаков // Вокруг света. - 2008. - № 2. - С. 166-173.

Кедров К. Москва булгацкая: К 120-летию со дня рождения М. Булгакова // Эхо планеты. - 2011. - № 9. - С. 28-31.

Климова В. За методикою критичного мислення: Матеріали до вивчення роману М. Булгакова «Майстер і Маргарита» // Всесвітня літ-ра в середніх навч. закладах України. - 2009. - № 6. - С.35-37.

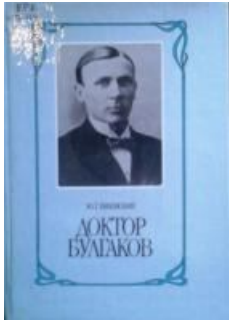
Кокарева В.В., Перкова Т.П. Михайло Булгаков. «Майстер і Маргарита»: У пошуках методичних варіантів. 11 клас // Всесвітня література. – 2001. - №3. – С. 28-41.

Колодин А. Свет и во тьме светит : О Михаиле Булгакове // Литература в школе. – 1994. - № 1. – С. 54-56.

Кончаковский А., Малаков Д. Киев Михаила Булгакова: Фотографии, документы, открытки из государственных и частных архивов: Фотоальбом. – К.: Мыстецтво, 1990. – 284 с.

Корнеева Е. «Евангелие от Булгакова» и роман о любви // Литература. – 1997. – № 36. – С. 6.

Костенко Ю.В., Бородавка Л.И. Резонанс. У математичному вимірі: Інтегрований урок з вивчення роману М. Булгакова «Майстер і Маргарита». 11 клас // Всесвітня література. - 2005. - № 1. – С. 32 – 34.

Кривонос Ю. Михаил Булгаков: Фотолетопись жизни и творчества // Библиотека. - 2005. - № 7. - С. 48-55.

Крючков В.П. «Он не заслужил света, он заслужил покой...»: Комментарий к «Мастеру и Маргарите» М.А. Булгакова // Литература в школе. – 1998. – № 2. – С. 54.

Куприш Э. Параллельные миры в романе М.А. Булгакова «Мастер и Маргарита» // Литература в школе. – 2007. – № 8. – С. 23-25.

Кучкина О. Михаил Булгаков // Литература. – 1996. – № 41. – С. 13.

Лакшин В.Я. Булгакиада. – К.: Радянська Україна, 1991. – 64с.

Лакшин В. Роман М. Булгакова «Мастер и Маргарита» // В. Лакшин Пути журнальные: Из литературной полемики 60-х. – М.: Сов. писатель, 1990. – С. 214-264.

Лескис Г. Примечания к античным главам «Мастера и Маргариты» // Литература. – 1996. - № 14. – С. 8-12.

Лихачев Д. Размышления над романом Б. Л. Пастернака «Доктор Живаго» // Перечитывая заново: Литературно-критические статьи /

Сост. В. Лаврова. - Л.: Худож. лит. Ленингр. отд-ние, 1989. - С. 135-146.

Лобова В.И. «Это была самая светлая жизнь»: По роману «Мастер и Маргарита» М. А. Булгакова // Литература в школе. – 2002 - № 7. - С. 28-31.

Луценко О. Зарубіжні письменники та Україна: М. Булгаков // Зарубіжна літ-ра в школі. - 2008. - № 13-14. - С. 23-24.

Макаров Н. Главный роман Михаила Булгакова // Крестьянка. – 1997. – № 10. – С. 74.

Маранцман В.Г. Проблемный анализ романа М. Булгакова «Мастер и Маргарита». 11 кл. // Литература в школе. – 2002. – № 5. – С. 40-42.

Матвеева Л. Образ Луны в романе М.А. Булгакова «Мастер и Маргарита» // Литература. – 1997. – № 36. – С. 12.

Матвеева Л. Один из ключей к роману М.А. Булгакова «Мастер и Маргарита» // Литература. – 1996. – № 14. – С. 6-7.

Матеріали до вивчення роману М. Булгакова «Майстер і Маргарита» // Всесвітня література. – 2004. – № 11. – С. 18-53.

Минералова И.Г. Пейзаж в романе М. Булгакова «Мастер и Маргарита» // Литература в школе. – 2002. – № 7. – С. 17-19.

Моисеенко Н. 120 лет мастеру Булгакову: 10 фактов о писателе // Сегодня. - 2011. - 12 мая. - С. 26-27.

Навроцкий В. У черзі за характером: Прототи́пи героїв Булгакова // Київ. – 1996. – № 11-12. – С. 144.

Назарець В.М. Булгаков тайный. Статья 1. Ложный приказ: Роман «Мастер и Маргарита» // Зарубіжна література в навч. закладах. – 1999. – № 4. – С. 26-29.

Недошивин В. Настоящая любовь: Женщины в жизни Михаила Булгакова // Крестьянка. - 2011. - № 1. - С. 78-81.

Немировский А. Мастер и Маргариты: М. Булгаков и его жены // Натали. – 2004. – № 10. – С. 112-119.

Немировский А. Михаил Булгаков в 1919 году: вопросы без ясного ответа // Литература. – 1996. – № 46. – С. 4.

Николенко О.М. Чтобы знали, чтобы знали...: Михаил Булгаков // Зарубіжна література в навч. закладах. – 1997. – № 12. – С. 28.

Ніколенко О. Булгаков Михайло Опанасович // Зарубіжні письменники. Енциклопедичний довідник. У 2 т. Т. 1: А-К / За ред. Н. Михальської та Б. Щавурського. – Тернопіль: Навч. книга-Богдан, 2005. – С. 204-207.

Орлова О.А. Небесные образы-символы в романе М.А. Булгакова «Белая гвардия» // Литература в школе. - 2007. - № 8. - С. 17-19.

Палиевский П.В. М.А. Булгаков // Литература в школе. – 2002. – №7. – С.11-14.

Петровский Н. Киев и русские писатели: М. Булгаков // Литература. – 1997. – № 8. – С. 5.

Подхватилина Г.А. Мотив дома в «Белой гвардии» М.А. Булгакова // Литература в школе. – 2002. – № 7. – С. 35-36.

Пулина Г.А. «Каждому будет дано по его вере»: К изучению романа М. Булгакова «Мастер и Маргарита». 11класс // Зарубіжна література. – 2004. – № 5. – С. 33.

Разуменко Т. Библейские мотивы в романе М. Булгакова «Мастер и Маргарита» //Зарубіжна література. – 2000. – № 12. – С. 42-44.

Разуменко Т. Что видит душа Творца: Тема искусства в романе М. Булгакова «Мастер и Маргарита» // Зарубіжна література. – 2001 – № 4. – С. 56-60.

Ребель Г.М. Методом мозговой атаки : Идеино-художественный смысл библейской линии романа «Мастер и Маргарита» // Всесвітня літ-ра в середніх навч. закладах України. – 1997. – № 1. – С. 40.

Резниченко Н.А. «Мастер и Маргарита» М. Булгакова. Пиршество творческой фантазии или Гост Мастера за Бытие: О путях постижения идейно-художественного содержания романа, особенностях творческой манеры писателя // Всесвітня літ-ра в середніх навч. закладах України. – 1997. – № 1. – С. 38.

Рыжкова Т.В. Повесть М.А. Булгакова «Собачье сердце» на уроках в VIII классе //Литература в школе.–1995. – № 6. – С. 45.

Соколов Б.В. Роман М. Булгакова «Мастер и Маргарита»: Очерки творческой истории. – М.: Наука, 1991. – 176 с.

Стрельцова К. Последняя любовь Мастера: М.А. Булгаков // Единственная. – 2006. – № 2. – С. 82-84.

Тарасова Т. М.А. Булгаков и власть: на материале писем // Литература. – 1997. – № 36. – С. 5.

Тимченко С.В. «Кровь ещё будет»: Образ Иуды в романе М. Булгакова «Мастер и Маргарита» и других произведениях литературы и искусства.

11класс // Зарубіжна література. – 2003. – №12. – С.7-11.

Толмачева П. Михаил Булгаков: Три возраста любви // VIVA. – 2006. – № 10. – С. 68-73.

Тюрина Е. О чем поет профессор Преображенский?: Музыкальные цитаты – один из источников текста повести «Собачье сердце» М.А. Булгакова // Литература в школе. – 2007. – № 8. – С. 20-23.

Утюж С.М. Дебаты за романом М. Булгакова «Майстер і Маргарита» // Зарубіжна література в школі. – 2006. – № 2. – С. 8-9.

Харитоновна О. Содружество людей и вещей: Изучение романа М. Булгакова «Белая гвардия» // Литература. – 1997. – № 6. – С. 10.

Хинкулов Л.Ф. Михаил Булгаков // Л.Ф. Хинкулов Золотые ворота Киева: Новое о русских писателях в Киеве: Очерки. - К.: Рад. письменник, 1988. - С. 80.

Чекалов П.К. Собачье и человеческое в повести М.А. Булгакова «Собачье сердце» // Литература в школе. – 2004. – № 8. – С. 17-18.

Шенталинский В. Мастер глазами ГПУ: За кулисами жизни Михаила Булгакова // Новый мир. – 1997. – №10. – С.167.

Шерстюк В. Київські паралелі в романі М. Булгакова «Майстер і Маргарита». 11 клас // Всесвітня літ-ра в середніх навч. закладах України. – 2009. – № 5. – С. 41.

Шкловский В.Б. Михаил Булгаков // В.Б. Шкловский Гамбургский счет: Статьи-воспоминания-эссе (1914-1933). – М.: Сов. писатель, 1990.– С. 299-301.

Шпак В. Житомир Михайла Булгакова: До 120-річчя від дня народження видатного письменника // Урядовий кур'єр. – 2011. – 13 травня. – С. 11.

Югов В. Безсмертний Булгаков: Нотатки після літературного балу // Голос України. – 2006. – 25 лютого. – С. 12-13.

Юдин Д. Печать Воюнда: Роман М.Булгакова «Мастер и Маргарита» // Литература. 1998. – №12. – С.2.

Ягупова Н.П. Все вы у меня ... одинаковые – в поле брани убиенные: Изучение романа М. Булгакова «Белая гвардия» // Литература в школе. – 1998. – №1. – С.144.

Ягупова Н.П. Какой дом обрёл Иван Бездомный?: Роман М. Булгакова «Мастер и Маргарита» // Литература в школе. – 1998. - №2. – С.134.

Яновская Л. Треугольник Воюнда: К истории романа «Мастер и Маргарита» М. Булгакова. – К.: Лыбидь, 1992. – 189 с.

Розробки уроків та сценарії

Бессонова М. Отмеченные лунным светом: Урок по изучению романа М. Булгакова «Мастер и Маргарита» //Відродження. – 1995. – № 8. – С.14-19.

Борківська О. Спокуса пізнання таємниці життя: Система уроків з вивчення роману М. Булгакова «Майстер і Маргарита». 11 кл. // Зарубіжна літ-ра в навч. закладах України. – 2004. – № 2. – С. 16. Закінчення. Початок у № 1. – С. 2-8.

Бровский М. «И доказательств никаких не требуется»: Христианские и философские аспекты романа М. Булгакова «Мастер и Маргарита» //Читаем, учимся, играем.–2011.–№ 2.– С. 24.

Васильева О. Система уроков по роману М.А. Булгакова «Мастер и Маргарита» // Зарубіжна література. – 2001. – № 1. – С. 35-41.

Голуб О.Б. «Пусть добро не будет безоружно...»: Урок-семинар по роману Булгакова «Мастер и Маргарита». 11 класс // Зарубіжна література. 2003. – № 10. – С. 38-40.

Гудкова О. Дива, що відбуваються на осі кохання: До проведення уроку за романом М. Булгакова «Майстер і Маргарита». 11 кл. // Зарубіжна літ-ра в навч. закладах України. – 2004. – № 3. – С. 57.

Дрьоміна В.С. План-конспект уроку за романом М. Булгакова «Майстер і Маргарита» // Зарубіжна літ-ра в школі. – 2009. – № 19. – С. 32-34.

Коваленко В., Пилипенко Н. Подтекст как ключ к пониманию модернистского произведения: Урок-расшифровка романа М. Булгакова «Мастер и Маргарита» // Всесвітня літ-ра в середніх навч. закладах України. – 2008. – № 2. – С. 50-56.

Любовь, которую можно пожелать каждому: Ток-шоу «Большая стирка» с героями романа // М. Булгакова «Мастер и Маргарита» // Всесвітня літ-ра в середніх навч. закладах України. – 2004. – № 12. – С. 45-47.

Макарова Б.А. «Рукописи не горят...»: Литературно-музыкальная композиция для старших классов, посвященная жизни и творчеству М.А. Булгакова // *Читаем, учимся, играем.* – 2006. – № 3. – С. 24-32.

Мухін В.О. «Найглибше осереддя людяного в самій людині»: Система уроків за романом М.Булгакова «Майстер і Маргарита». 11 клас // *Зарубіжна література.* – 2000. – № 1. – С. 34-38.

Самохіна Н.Н. Страницы классики: Литературная викторина для старшеклассников по роману М. Булгакова «Мастер и Маргарита» // *Читаем, учимся, играем.* – 2006. – № 9. – С.62-65.

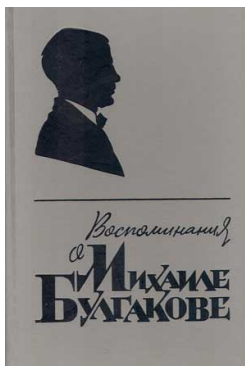
Селюмінова О.В. Серія уроків за романом М.А. Булгакова «Майстер і Маргарита» // *Зарубіжна літ-ра в школі.* – 2009. – № 11-12. – С. 3-11.

Соколов Б.В. Михаил Булгаков (100 лет со дня рождения). – М.: Знание, 1991. – 64 с. – (Сер. «Литература», № 7).

Солошко Н.І. Групова форма роботи з розвитку критичного мислення: Система уроків за творчістю М. Булгакова // *Всесвітня література.* – 2005. – № 9. – С. 35-40.

Фокіна І.П., Байдалюк О.П. Діалектика Добра і Зла: За романом М. Булгакова «Майстер і Маргарита»: Інтегрований урок для 11 класу (зарубіжна література, історія, СХК) // *Зарубіжна літ-ра в школі.* – 2008. – № 20. – С. 38-47.

Шевченко А.М. Система уроків за романом М.А. Булгакова «Майстер і Маргарита» // *Зарубіжна літ-ра в школі.* – 2006. – № 1. – С. 2-10.

Інтернет-ресурси про М. Булгакова

uk.wikipedia.org - Булгаков Михайло Опанасович – Вікіпедія.

bulgakov.pp.ua/?cat=3&paged=3bulgakov.pp.ua/?cat=3&paged=3- Невідомі сторінки творчої біографії М.О. Булгакова.

dombulgakova.ru/index.php?id=14 - Біографія М.О. Булгакова.

reff.net.ua/37627-Biografiya_i...Bulgakova.html - Біографія і творчість Булгакова.

<http://zhurnal.lib.ru/o/ona/bulgakowikiew.shtml> - Фоторепортаж. Булгаков і Київ.

<http://www.primetour.ua/uk/excursions/museum/Kievskiy-memorialnyiy-dom-muzey-M-Bulgakova.html> - Київський меморіальний будинок-музей Михайла Булгакова.

<http://www.bulgakov.ru/> - Булгаківська енциклопедія.

<http://www.masterimargarita.com/> - Он-line - бібліотека творів М. О. Булгакова.

<http://master-i-m.book-pr.org.ua/> - Сайт про М.О. Булгакова.

parta.com.ua/Osvima/Переказу/Біографії/63 - Біографія Михайла Булгакова. Перекази творів письменника Булгакова.

bulgakov.org.ua - «Літературно-меморіальний музей М. Булгакова».

Історія будинку. Опис експозиції музею, фотографії. Статті про музей. Хроніка життя і творчості М. Булгакова.

svitova.at.ua/publ/svitova...mikhailo...m_bulgakova...85 - творчий шлях М. Булгакова.

tvory.br.com.ua/1905 - Київ у житті й творчості М. О. Булгакова

litra.ru - Булгаков М.О. Твори за творчістю М. Булгакова.

Зміст

Біографія Майстра.....	3
Твори М. Булгакова.....	10
Життя і творчість М. Булгакова.....	12
Розробки уроків та сценарії.....	20
Інтернет-ресурси про М. Булгакова.....	23